

D U Š A N V E S I Ć

bijelo dugme

Šta bi dao da si
na mom
mjestu

DEFINITIVNA BIOGRAFIJA NAJVEĆE JUGOSLOVENSKE GRUPE

■ Laguna ■

Copyright © 2014 Dušan Vesić
Copyright © 2014 ovog izdanja, LAGUNA

Kupovinom knjige sa FSC oznakom
pomažete razvoj projekta odgovornog
korišćenja šumskih resursa širom sveta.

SW-COC-001767

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

SADRŽAJ

Beleška autora	7
Glava I	
Sarajevo	9
Glava II	
Glavni junaci ove knjige	15
Glava III	
<i>Jutro uoči Bijelog dugmeta (1971–1973)</i>	33
Glava IV	
Kad bi' bio bijelo dugme (<i>Bijelo dugme 1974–1975</i>)	47
Glava V	
Šta bi dao da si na mom mjestu (<i>Bijelo dugme 1975–1976</i>)	83
Glava VI	
Eto! Baš hoću! (1976–1977)	109
Glava VII	
Koncert kod Hajdučke česme (1977)	135
Glava VIII	
Ipe i Laza (1978)	145
Glava IX	
Ipe Ivandić: Visoka cena slave	155
Glava X	
Bitanga i princeza (<i>Bijelo dugme 1978–1980</i>)	163

Glava XI	
Doživjeti stotu (<i>Bijelo dugme</i> 1980–1982)	183
Glava XII	
Uspavanka za Radmilu M. (<i>Bijelo dugme</i> 1983–1984)	207
Glava XIII	
Tifa (<i>Bijelo dugme</i> 1984–1985)	229
Glava XIV	
Pljuni i zapjevaj, moja Jugoslavijo (<i>Bijelo dugme</i> 1986–1987)	261
Glava XV	
Ćiribiribela (<i>Bijelo dugme</i> 1988–1989)	281
Glava XVI	
Smrt Ipeta Ivandića (1994)	295
Glava XVII	
Život posle života (<i>Bijelo dugme</i> 1989–2014)	301
Glava XVIII	
Smrt Laze Ristovskog (2007)	317
Glava XIX	
<i>Bijelo dugme</i> (1974–1989)	321
Prilog	327
Pogovor	329
Diskografija <i>Bijelo dugme</i> (1974–1988)	333
O autoru	341
Izvori i literatura	342
Registar ličnosti i bendova	344

BELEŠKA AUTORA

Bila su dva razloga za ovu knjigu. Prvo, *Bijelo dugme* je moj bend. To je, dakle, u jednom delu morala biti autobiografska knjiga. Drugo, pošto sam već objavio jednu knjigu o *Bijelom dugmetu* (1985, kao „nastavno sredstvo za Tifinu generaciju“), od mene se to naprosto očekivalo. Ionako sam jedino ja temeljno beležio sve njihove dane.

Meni je *Bijelo dugme* najveće od svega u šta sam u životu bio upetljan. *Bijelo dugme* je meni najveći bend na svetu. To je neverovatan fenomen. Bilo je prirodno da se pojave Elvis Presley u SAD i/ili *The Beatles* u Engleskoj, ali nije bilo prirodno da se pojavi *Bijelo dugme* u Jugoslaviji. Zato je meni Bebek važniji nego Presley. Između Brege i Lennona opredeliću se za Bregu i dokazivaću to na svakom sudu. Nema šanse da će postojati sudbina koja će mi teže pasti od sudbine Ipete Ivandića. Najzad, među njima je bio i čovek koga sam najviše voleo od svih ljudi iz tog sveta, a to je Laza Ristovski.

Naravno, bio je i jedan (ne)ozbiljan razlog protiv knjige. Nisam osetio svu veličinu *Bijelog dugmeta* (nisam svirao s njima na javnoj bini), ali sam zato osetio svu gorčinu *Bijelog dugmeta* u praksi. To je ono zbog čega se ni oni nisu često privatno sastajali. Posle *Bijelog dugmeta* prođu godine a da ne poželiš da se setiš *Bijelog dugmeta*. („Neću da imam s njima ništa.“)

U jednom času, međutim, počeli su da se ređaju povodi. Kao da su neki „znaci“ počeli da se „sklapaju“. Sa zakašnjenjem od mnogo godina, dobio sam knjigu Amira Misirlića „*Bijelo dugme*“ i našao da je ta fascinantna osoba prepisala iz mojih radova 93 odsto citata članova benda – a da me nijednom nije spomenula! Sandra Rančić je rekla da je vreme da „prestanem da pišem tuđe knjige“ i da bi konačno trebalo da napišem svoju. Meni se nije pisalo. Nisam znao kako da počnem, nisam znao kako da završim.

Onda sam ponovo pročitao knjigu Josipa Dujmovića „U inat godinama“ o Indexima i počelo je da me kopka. Na kraju – hvala mu! – ubedio me je Ivan Ivačković.

Posle je sve išlo svojim tokom. Neke stvari sam morao da prečutim, ali nisam ništa slagao. Danas ljudi mnogo lažu u knjigama, kao da su knjige profili na *Facebooku*. Verujem da bi ovo mogla da bude definitivna biografija najvećeg benda na svetu, jer nisam siguran da ću je pisati još jednom. Možda nije otišla sasvim do kraja, jer neke stvari još ne znam ni ja, ali otišla je miljama daleko u odnosu na sve do sada. Za razliku od nekih pisaca, proverio sam podatke i nisam pravio materijalne greške. U jednom trenutku pridružio se Đorđe Matić da izbací stotinu stilskih grešaka. Posle su sve preuzeli izdavači.

Dugujem, dakle, zahvalnost nekim ljudima. Zoran Ivanišević mi je nabavio literaturu koja mi je bila potrebna, a njegova žena Veca pravila mi je palačinke uvek kada bih posustao. Nataša i Zorica Andonovski su dale osnovnu logistiku. Marina Štembergar, Marinela Domančić, Kristina Bota i Vedrana Stojan pomogle su kad je bilo najvažnije. Ivana Hrga-Griggs je dala neophodnu energiju. Sandra Rančić je dala najviše što je mogla.

Đorđe Matić je uložio vreme, znanje i mnogo ljubavi.

Pomogli su još, svako na svoj način vredno: Goran Bregović, Željko Bebek, Mustafa Kurtalić, Zoran Redžić, Sanda Ristovski, Raka Marić, Jadranko Stanković, Luciano Paganotto, Ismet Arnautalić Nuno, Milić Vukašinović, Đidi Jankelić, Ljubiša Racić, Siniša Škarica, Želimir Babogredac, Nikolina Mazalin, Miro Tabak, Gordana Ivandić, Duško Stefanović, Renato Tonković, Dževad Hadžić, Jadranka Janković-Nešić, Marića Vidušić-Vrdoljak, Veroljub Miletić, Aleksandar Ilić, Nebojša Mitrović, Usref Osmanović Rulja, Branislav Mirković Mara, Želimir Altarac Čičak, Milomir Mićo Erac, Dean Clea Brkić, Risto Pištalo, Zoran Milojčić.

Zahvaljujem svim autorima fotografija koji su dopustili da objavim njihove radove – Zoranu Veselinoviću, Zoranu Trboviću, Kamenku Pajiću, Brianu Rašiću, Milanu Rašiću, Danilu Štrpcu, Zvonimiru Krstuloviću, Zoranu Kuzmanoviću, Peri Lukoviću, Miroslavu Rudnjaninu, Veljku Despotu. Mada sam dao sve od sebe, s nekima od autora nisam uspeo da stupim u kontakt. Neki su u međuvremenu umrli. Neke je mrzelo da se potpišu na poleđini fotografije pa će nažalost ostati anonimni. Ako se neko negde prepozna, molim ga da se svakako javi – da ga imenujemo makar u sledećem izdanju. Ovo je važna knjiga, voleo bih da smo svi unutra.

Osmišljavajući izgled unutrašnjih strana knjige, shvatio sam koliku zahvalnost dugujem Draganu S. Stefanoviću, od koga sam pre trideset i nešto godina dobio prve pouke o tome. Nije ništa slučajno.

U Beogradu, na dan kad je umro Elvis Presley, 2014. godine
Dušan Vesić

Glava I

SARAJEVO

Enciklopedije kažu da je sarajevski region naseljen od neolitskog doba. Iz tog vremena datira Butmirska kultura, jedinstvena po grnčariji. Onda su došli Iliri, pa Rimljani u devetom veku, pa Goti predvođeni Slovenima. Prva katolička katedrala sagrađena je 1328. godine. Vrhbosna (na mestu sadašnjeg centra Sarajeva) bila je glavni grad slovenske provincije Vrhbosne sve do dolaska Turaka, 1429. godine. Jevreji su stigli krajem petnaestog veka, posle progona iz Španije. Istorija tvrdi da je Sarajevo oduvek bilo kosmopolitski grad.

Pod Turcima, razvili su se trgovina i zanatstvo. Začas je to bio bogat grad na raskrsnici trgovačkih puteva. To je vreme iz kog potiče sarajevsko duhovno lečilište, sevdalinka – bosanska gradska ljubavna pesma sa srećnim ili nesrećnim krajem, autohtoni bosanski *weltschmerz*. Pevana muzika dobacuje dokle se prostire jezik kojim peva, pa tako i sevdalinka. Neodvojiva od bošnjačke, ali i srpske kulture svakog vremena, pevala se i peva svuda po Bosni, Hercegovini, Srbiji i Crnoj Gori. Pored još nekih gradova koji se hvale sevdalinkom – njen dom je Sarajevo.

Godine 1878. Austrougarska je okupirala Bosnu i Hercegovinu i dovela klasične nemačke i austrijske kompozitore. To je bila prva strana muzika koja se čula u Sarajevu. Nova uprava zatekla je orijentalni pejzaž i pokušala da ga na brzinu prilagodi standardima zapadne Evrope. Izgrađene su moderne fabrike, otvorene škole zapadnoevropskog tipa, stigle su zapadna kultura i arhitektura. Za sarajevski tramvaj zna se od devetnaestog veka, bio je među prvima u Austrougarskoj.

Razvoj Sarajeva je prekinut 1914. godine, posle atentata na Franca Ferdinanda, naslednika austrijskog i mađarskog prestola, kad je Austrougarska isprovocirala rat i

nestala u njemu. Od tada, Gavrilo Princip, atentator, bez stajanja prelazi dramatičan put od heroja do zločinca i nazad. Vojvoda Stepa Stepanović doveo je srpsku vojsku Apelovom obalom 1918, i od tad se Apelova obala zvala Obalom vojvode Stepe.

Kraljevinom Jugoslavijom nije se usrećio niko, pa nije ni Sarajevo. Godine 1919. osnovano je Narodno pozorište sa dramskim programom, i to je bilo sve. Usledio je period opšte stagnacije Sarajeva. Radio Zagreb postoji od 1926, Radio Ljubljana od 1928, Radio Beograd od 1929. godine, ali nikom nije palo na pamet da bi i Sarajevo moglo da ima radio. To je bilo dobro za sevdalinku jer nije imala konkurenciju, ali je zato izgledalo da Sarajevo ponovo postaje orijentalna palanka i da će takvo ostati večno.

Najzad, Krugovalna postaja Sarajevo oglasila se na Poglavnikov rođendan, 14. jula 1942. godine. Tada je Sarajevo bilo u NDH. To je trajalo sve do 6. aprila 1945, kad su partizani ušli u grad.

2.

Partizani su pustili svoj Radio Sarajevo već 10. aprila 1945. godine. Početak ere medija u Sarajevu, to je trenutak kad je Đorđe Lukić Cigo izgovorio u mikrofon magične reči: „Ovdje Radio Sarajevo. Smrt fašizmu – sloboda narodu“. Nije bilo ni magnetofona, ni traka, ni ploča, sve je išlo direktno u etar.

To je bilo vreme kad se nije mnogo mislilo o muzici. Imalo je da se radi nešto drugo, da se osnivaju škole i fakulteti, razvijaju industrija i saobraćaj. Repertoar Narodnog pozorišta proširen je na operu i balet jer su novi političari voleli da se petljaju s balerinama. To je bila samo neka stara muzika u novom ruhu, zato nije bilo kostima, morali su da se šiju novi. Ali nove muzike nije bilo. Nije bilo u petogodišnjem planu da se u Sarajevu svira nova muzika. Tamo Gde Treba rešeno je da će se u Ljubljani proizvoditi klasična muzika, Zagreb će biti zadužen za zabavnu, Beograd za narodnu muziku. A Sarajevo? E, Sarajevo će možda ući u drugu „petoljetku“... a možda i neće.

Ne zna se šta je mislio predstavnik Sarajeva tog trenutka. Da li je bio očajan ili mu je laknulo? Bilo je vreme velike nemaštine, ni za one kostime iz baleta nije bilo para, a komesar, sveže zaljubljen u balerinu, naredio je: „Snađi se“.

Ako Tamo Gde Treba nije bilo sluha za tadašnjost Sarajeva, bilo je sluha za budućnost. Muzičke škole počele su da rade odmah, čim se rat pomerio na sever. Rečeno je da svaka osnovna škola mora da ima orkestar i instrumente. Kad su škole dobile orkestre, stvar se dalje širila kroz mesne zajednice. Tad je neko brinuo o kulturi, posle nije brinuo niko.

3.

Tek 1954. godine, u prvoj godini *rock'n'rolla* u Americi, Slavko Hitri, sa svojim sekstetom, postao je u Sarajevu zvezda šlagera. On je prvi počeo da snima za Radio Sarajevo neku muziku koja nije bila ni sevdalinka ni kolo. Na dočeku Nove 1955. godine zapažena je

uloga Sarajevskog plesnog orkestra, s kojim je radio Srđan Matijević. Orkestar je onda dobio stalni angažman u Fiskulturnom domu (Fis) i tek tad je počelo zanimanje Sarajlija za strane šlagere. Sarajevo je, dakle, počelo da se inati svom imidžu kasabe tek sredinom pedesetih godina prošlog veka.

U godinama koje su išle dalje na pet, nije se desilo ništa novo, ali se desilo svašta korisno. Iz Sarajevskog plesnog orkestra izdvajali su se muzičari i osnivali vlastite male sastave. Bilo ih je sve više i tražili su gde će da se pokažu. Tako se u Sarajevu vrlo brzo sviralo na mnogim mestima: u Fisu, Slozi, Radničkom domu, Partizanu, Domu milicije, Prvoj gimnaziji, svuda.

Đorđe Lukić Cigo na slici levo izgovara istorijsku rečenicu „Ovdje Radio Sarajevo“ 10. aprila 1945. godine. Druga fotografija je iz vremena kad je radio kao tonski tehničar *Indexa*.

Ipak, zakašnjenje Sarajeva u odnosu na trendove bilo je i nadalje veliko i ustalilo se na deset godina, u proseku. U Zagrebu i Beogradu snimalo se odmah posle rata, a prvi snimak jedne popularne muzičke teme nastao je u Sarajevu tek te čudesne 1954: to je Sabahudin Baho Kurt snimio *Dim u tvojim očima*, prepev teme iz mjuzikla *Roberta* – iz 1933. godine. Bio je to tek prvi radijski snimak, ploče su tad bile još daleko od Sarajeva.

Da bi se taj jaz što pre premostio, u drugoj polovini pedesetih godina došli su ozbiljni ljudi da budu urednici na Radiju: Nikša Dabović, Zlatko Daniš, Vladislav Bezuljak. Dabović je čak uspeo da pokrene festival šlagera u Domu milicije, ali nije uspeo da ga održi. Nije postojala ni scena ni logistika.

Zato su se održali školski orkestri. To se pokazalo ozbiljnom vizijom. U Drugoj gimnaziji „Ognjen Prica“ godine 1961. osnovan je Zabavni klub *Eho 61*. Niko nije znao

da će to biti leglo sarajevskih džezera i čupavaca, jednog dana, kad oni postanu Karlo Klemenčić, Vedo Hamšić, Ismet Arnautalić Nuno, Šefko Akšamija, Slobodan Misaljević, Željko Bebek.

4.

Pevači su u to vreme pevali sevdalinke, a ne šlagere. Uostalom, dok su u Jugoslaviji već postojale desetine popularnih pevača, Sabahudin Baho Kurt dugo je bio jedini pevač šlagera u Sarajevu. Doduše, pričalo se za nekog malog, zvao se Davorin Popović i znao je svega jednu pesmu, *Con venti quattro milla baci...*, ali je publika „šizela“ kad bi se pojavio na matineu u Fisu, nedeljom. Kažu da je to bilo prvo „šizenje“ u Sarajevu.

Pevali su još, pomalo, Alija Hafizović, Mahir Paloš i Dragan Stojnić, ali Baho je godinama bio jedini „pravi“ pevač. Bio je već doajen kad mu je pripalo da otpeva prvu sarajevsku ploču koja nije bila sevdalinka. To je bilo tek 1963. godine, devet godina posle prvog radijskog snimka. U stvari, bile su odmah dve ploče. Jugoton je razbio klasičan EP* Bahe Kurta na dva singla. Tri od četiri pesme imaju Sarajevo u nazivu: *Pjesma Sarajevu, Mala Sarajka, Sarajevske noći*. To su bile prve pesme otpevane o Sarajevu a da nisu sevdalinke.

Baho je posle, „po ključu“, predstavljao Jugoslaviju na Pesmi Evrovizije 1964. i osvojio rekordnih nula poena. Pjesma *Život je sklopio krug* Srđana Matijevića zvučala je neumoljivo staromodno. A i videlo se lepo da iz Sarajeva može da se izađe samo po „ključu“. Kako drugačije da staneš pored Ive Robića, Lole Novaković, Anice Zubović, Duška Jakšića, Vice Vukova, Gabi Novak, Marka Novosela, Tereze Kesovije?

A i gde da staneš? Zagreb je imao festival od 1953, Opatija od 1958, Split od 1960, Beograd od 1961. godine, Sarajevo svoj festival nije imalo. Pa dok se izređaju moji, pa onda tvoji da bi moji mogli kod tebe, pa onda njihovi da bismo mi mogli kod njih... Za Sarajevo bi često „ključ“ bio jedina prilika. Nemoj da ideš u goste kad ne možeš da uzvратиš.

Televizija Zagreb postoji od 1956. godine, a već 1957. imala je reportažna kola. Televizija Beograd postoji od 1958. i od početka je imala kompletnu tehniku. Televizija Sarajevo postoji tek od 1961, ali na papiru, sa tri novinara i urednika, bez studija i bez opreme.

Pa, kad nema ni festivala, ni televizije, ni pevača, šta će onda u Sarajevu diskografska kuća? U Zagrebu, Jugoton je štampao od 1947, Produkcija gramofonskih ploča Radio Televizije Beograd postoji od 1959. godine.

Da li je muzika, onda, morala da beži iz Sarajeva ako je htela da opstane? Taj bezizlaz sarajevske muzike tog vremena Duško Pavlović je lepo opisao ovako: „Bosanske muzičke planine jesu lijepje, ali na njima nema puta i nema šanse da se dospije do bilo kakve visine.“

* Format male ploče sa četiri pesme na 45 obrtaja u minutu, najčešći u to vreme.

5.

Četiri su stvari kojima je Esad Eso Arnautalić zauvek zadužio Sarajevo. Kad su ga 1962. doveli u Radio da bude urednik i producent, imao je svega dvadeset tri godine. Srećom po Sarajevo, bio je obrazovan i sposoban, i bio je vizionar. Znao je da ne može da izdrži aktuelnu trku sa Zagrebom i Beogradom. Ali možda je on mogao da nametne neku drugu trku?

Kako god, najpre je morao da stvori bazu. Na Radiju je osnovao Muzičku produkciju i doveo najsposobnije ljude da mu pomognu. Godinama kasnije, i do sto pedeset ljudi bilo je na platnom spisku nekog od orkestrara. Oslobođeni egzistencijalnih briga, mogli su da stvaraju muziku.

To je već bio drugi nivo. Do sredine šezdesetih, pa i dalje, u Zagrebu i Beogradu snimali su se uglavnom prepevi strane muzike. Čak i kad bi neko imao svoju pesmu, urednik bi umeo da odbrusi: „A koga to uopšte zanima.“ Mada je njegova obrada francuske šansone *Elle Était Si Jolie* (*Bila je tako lijepa*) postala 1965. godine prvi hit u Sarajevu (pevao ju je Dragan Stojnić), Eso je pravilno rešio da Sarajevo mora da ima svoju muziku. Govorio je ovako: „Ko ima nešto svoje, nek donese. Ko nema, vozdra.“

Tako je Sarajevo počelo da komponuje. Kad su *Indexi* išli u Beograd da snime EP, za nagradu što su bili drugi na Gitarijadi, Arnautalić ih je pustio da ponesu tri obrade, ali jedna pesma morala je da bude njihova. Veliki je podstrek za jednu sredinu koja je uvek

Sarajevo sredinom sedamdesetih godina prošlog veka.

bila poslednja da bude u nečemu prva. Tako je Esadov mlađi brat Ismet, zvani Nuno, postao prvi jugoslovenski kompozitor jedne *beat* pesme snimljene na ploči – doduše za PGP RTB. Najvažnije sarajevske pesme danas nisu u vlasništvu Sarajeva.

Neumoljivi šlageraš, Eso je po svom bratu lako mogao da vidi da je *beat* sledeća velika stvar u popularnoj muzici. Dobro je proverio ko sve svira u gradu i video da su *Indexi* najbolji bend, ali bez ambicija da pišu. Spojio je najtalentovanije ljude iz starih *Indexa* i *Lutalica* i napravio nove *Indexe*, onakve kakve danas volimo. Neke velike zemlje nikada nisu imale pesmu dostojnu svetske *beat* scene, a Jugoslavija je već 1967. imala *Pružam ruke*. U nečemu daleko pozadi, u nečemu daleko ispred – to su suprotnosti karakteristične za Sarajevo.

Kad je i to obavio, Esadu Arnautaliću bilo je preostalo još samo da stvori festival. Napravio je bazu i pokazao put. Da bi svi ti ljudi koje je terao da komponuju imali gde da pokažu šta su naučili, bio im je potreban festival. Esi su Tamo Gde Treba rekli da Sarajevo nije ni u kakvom petogodišnjem planu. Za razliku od nekog drugog s početka ove priče, Eso je bio uporan. Godine 1967. održan je prvi Vaš šlager sezone. Pošto televizije nije bilo, festival je sniman filmskom kamerom, pa montiran i prikazan na Televiziji Zagreb. U jesen 1968. stigla su reportažna kola, pa je aprila 1969. treći Šlager prvi put emitovan direktno.

6.

Još je bilo ostalo da sva ta nova muzika dobije mesto na pločama, u svom gradu. Tamo Gde Treba nije bilo sluha za tako važnu stvar kao što bi mogla biti produkcija ploča. Zbog toga su najbolji sarajevski đaci pobjegli: Đorđe Novković u Zagreb, Kornelije Bata Kovač u Beograd. Bata je bio je razočaran što se njegov prvi hit *Četiri mladića idu s Trebevića* (Diskos, 1964) nije probio kroz bosanske planine i otišao je da pokrene *beat* u jednoj sredini koja je volela taj zvuk, ali se nije usuđivala da ga sama potraži. Novković je odsvirao *Plimu* i otišao da prodrma izvetrelu emociju hrvatskog šlagera. Svidelo mu se kad je prvi put otišao u Jugoton. To je ostavilo utisak na njega. Na rastanku sa Sarajevom rekao je: „Bježim iz provincije.“

Tek 1973. godine Sarajevo je dobilo diskografsku kuću. Krug je konačno zatvoren. I opet je to bilo na način kakav je moguć samo u Sarajevu: produkciju ploča osnovalo je komunalno preduzeće „Park“. Legenda kaže da je Asim Haverić, uposlenik Beograd diska, ovako rekao Jovi Beatoviću, direktoru: „Cvijeeće, ljepota, muzika – pa to se baš slaže.“

Osnivanjem Diskotona krug se konačno zatvorio. Nekadašnja orijentalna palanka, koja je kasnila dvadeset godina za svetom a deset za Zagrebom i Beogradom, postala je kroz sledećih deset godina jedini grad na svetu koji je došao do vlastitog tumačenja *rock* kulture – a da nije pevao na engleskom jeziku. Jedna priča je sve promenila.

Glava II

GLAVNI JUNACI OVE KNJIGE

Osam meseci mlađi od epohe medija u Sarajevu, Željko Bebek nije smeo ni da sanja da će je baš on obeležiti. Na rođenju, 16. decembra 1945. u Sarajevu, prezivao se drugačije. Kad je postao punoletan, uzeo je prezime Bebek. Novo prezime donelo mu je sreću, danas svi znaju za Bebeka.

U vremenu u kom se, tek prohodao, srećno smeje fotografu, sa radija su svirale samo sevdalinke, narodne i meksikanske pesme. Odmah se videlo da ima sluha: na usnoj harmonici, koju je negde iskopao, naučio je da svira *Mamu Huanitu* iz filma *Jedan dan života*. Posle je zabavljao goste na maminim sedeljkama i zarađivao prve honorare – koji se tada, doduše, nisu isplaćivali u novcu nego u komplimentima.

U trećem razredu osnovne zgrabio je mesto mandoliniste u školskom orkestru. Rano je imao viziju da bude gitarista i da još uz to peva. Nastavnik se nije složio, rekao mu je da prvo mora da nauči mandolinu. Dozvolio mu je da je nosi kući, preštimava po svom ukusu i vežba. Željko je bio marljiv, brzo je postao najbolji mandolinista u školi i stekao pravo na svoju gitaru.

Izbačen je iz hora jer je dobijao napade smeha gledajući kako ostatak tima skladno otvara i zatvara usta („kao ptici u gnijezdu kad im lasta donese hranu“). Zamoljen je da pevačku karijeru nastavi kod kuće. Na putu do kuće prolazio je pored muzičke škole, ali mu nikada nije palo na pamet da zaviri unutra. Nije mogao da razume kako trombonistu ne mrzi da godinama vežba dva tona.

U to vreme još se pevalo – možda i u muzičkim školama: „Amerika i Engleska biće zemlja proleterska“. Amerika i Engleska imale su tad već druga posla: stigao je *rock'n'roll*, valjalo ga je negovati da poraste. Tamo je *rock'n'roll* prvo bio zvuk, posle je postao način

života. U Sarajevu je bilo obrnuto: prvo je bio način života, pa onda zvuk. Ali isto kao u SAD, tako je i u Sarajevu *rock'n'roll* nastao od takvih koji su s prezirom prolazili pored muzičke škole shvatajući da negde u njima postoji i neka druga muzika.

2.

U Zabavnom klubu *Eho 61* Bebek se sreo s braćom Redžić – Fadilom i Zoranom. Fadil je rođen u Bihaću 1946. godine, a onda su Redžići prešli u Sarajevo, pa je tako Zoran rođen u glavnom gradu 29. januara 1948. godine. Njihov tata Enver, istoričar, akademik, po potrebi političar, mogao je da im kupi gitare, nisu morali da se snalaze sami. Zoka je imao skoro trinaest godina kad je Fadil dobio prvu gitaru. Bilo mu je dosadno da svira sam, pa je zvao Zorana. Obojica su dobili učitelja, naučili prve akorde i pravilno držanje vrata levom rukom.

Kad je bio mali, Zoka je voleo da beži na železničku stanicu. Seo bi u neki voz i ćutao. Posle, kad je počeo da svira, prestao je da beži. Kad je prestao da beži, dobio je svoju gitaru. Seća se da je to bila neka „vel'ka“ gitara, veća od njega, uvek je bio omalen. Stavljao je na nju magnetne od telefonskih slušalica. Zoka pamti da je gitara imala loše žice, ali ko je još mario za to. Ako si imao svoj instrument, nisi više morao da čekaš na red u *Ehu*.

Fadil i Zoka uklopili su se u Aktiv Saveza omladine opštine Centar i napravili prvi, bezimni bend (nezvanično kršten baš tako – *Aktiv Saveza omladine Centar*) – i to će biti prva sarajevska supergrupa: Fadil je svirao solo gitaru, Zoka je svirao bas, ritam gitaru svirao je Željko Bebek, bubnjar je bio Vladimir Borovčanin Šento. Fadil će posle, kao član *Indexa*, postati najvažniji basista Jugoslavije, Šento će biti član najslavnije postave grupe *Pro arte*.

Bio je to instrumentalni bend, nije još bilo vreme pevača u popularnoj muzici. I nije bio prvi bend: već su postojali *Indexi*, od 1962, posle njih *Plavi dijamanti* sa Edom Bogeljićem i Mićom Vukašinićem, *Pauci* sa Mahmutom Pašom Ferovićem i – kasnije – Davorinom Popovićem, *Lutalice* sa Slobodanom Kovačevićem Bodom i Slobodanom Kovačevićem Slobom. Činilo se da Sarajevo brzo smanjuje zaostatak: *Bijele strijele* u Zagrebu a *Iskre* u Beogradu postojale su od 1961. godine.

Prvu „gažu“ za Aktiv ugovorio je Zoka, za pet hiljada starih dinara, u Jablanici, sa pojačalom od petnaest vati i zvučnikom naslonjenim na kamen. Natovario je opremu u taksi i krenuo šest sati ranije. Znao je da će se nešto pokvariti od drmanja na lošem putu i da će morati da se popravlja. Tako je naučio da popravlja. Jednog dana umeo je da popravi svako pojačalo i svaki automobil. Svirao je i popravljaio sve dok Fadil nije otišao u *Lutalice*, da bude basista kod Bode. Za Bodu se već tada znalo da će biti najveći gitarista u Sarajevu.

3.

Kad je Fadil otišao u *Lutalice*, Aktiv se raspao. U isto vreme raspali su se i *Plavi dijamanti*. *Pauci* su se raspali jer je Davorin Popović otišao u *Indexe*. Prva preraspodela snaga unutar sarajevske scene bila je iscrpena, bilo je vreme za drugu.

Otkad je dovoljno odrastao da uzme gitaru u ruke, nije je više ispuštao:
Željko Bebek u fazama detinjstva i rane mladosti.

Edo Bogeljić je napravio *Kodekse* s idejom da budu superioran *cover band* tog vremena. Znao je da je Bebek marljiv i rekao mu ovako: „Ako kupiš dobru gitaru, možeš da sviraš s nama.“ Bebek je pozajmio pare, kupio gitaru i odmah se snašao. Začas se čulo za njih jer im je repertoar uvek bio aktuelan. U knjizi *Ništa mudro* Bebek je pričao šta su bendovi tog vremena radili i ne znajući jedni za druge: „Bili smo kadri da u nedjelju navečer snimamo program *Radio Luxembourg*, da u toku narednih dana uvježbamo nekoliko prvih pjesama sa top-liste i već bismo za sljedeći nastup imali svjež repertoar.“

Bogeljić je – čini se – insistirao na „pravovernosti“, jer postoji i ovakva Bebekova izjava: „Po mom mišljenju, *Kodeksi* su možda povremeno trebali i podilaziti publici da zarade koji dinar, umjesto da svojeglavo idu naprijed, a bez prihoda. U krajnjoj liniji, težio sam nekoj vrsti kompromisa: da u onome što radim uživam i ja sam, ali da uživa i publika.“

Ta želja da bude komunikativan u odnosu s publikom neće ga više nikada napustiti. U to vreme, sreo je Đorđa Novkovića, s kojim je bio prošao kroz istu gimnaziju. Đoko mu je rekao: „Čuo sam da dobro pjevaš. Hajde da ti napravim neke pjesme, pa da ih snimimo, da vidimo kako bi išlo.“ Bebek nije hteo ni da čuje da postane pevač, hteo je da svira u bendu koji ima kvalitetan repertoar stranih hitova i dobro zarađuje.

Ali, da bi zaista došao do toga što je želeo, bio mu je najpre potreban basista. *Kodeksi* nikako nisu imali sreće sa basistima. Promenili su ih dvadeset pet pre nego što je Bebek otišao u Dom socijalističkog saveza u Kovačima da vidi i čuje grupu *Beštije*. Bio je pozajmio gitaru jednom od njih. Tu je zapazio zgodnog basistu kako se krevelji i nervira raju. Bebek veli da je momak imao lokot na šlicu: „Kao, on je veliki ljubavnik, ali ne možeš do njega doć.“ Kad je Bebek prišao bini, basista ga je prepoznao i pitao kako mu se dopadaju *Beštije*. Nije imao dva prednja zuba. Bebek ga je pozvao da izađu i popričaju. Sutradan, isprobali su ga za klavirom Ranka Rihtmana. Tako su *Kodeksi* dobili basistu, a basista je mogao da kaže da je uspeo u životu: od muzičara s periferije postao je muzičar iz grada.

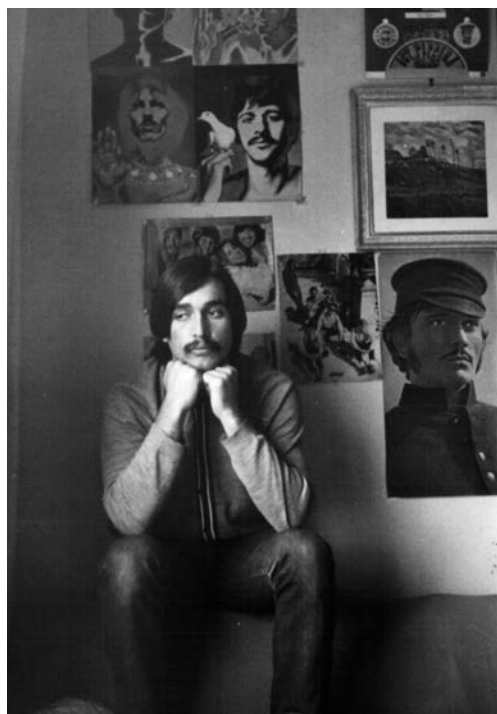
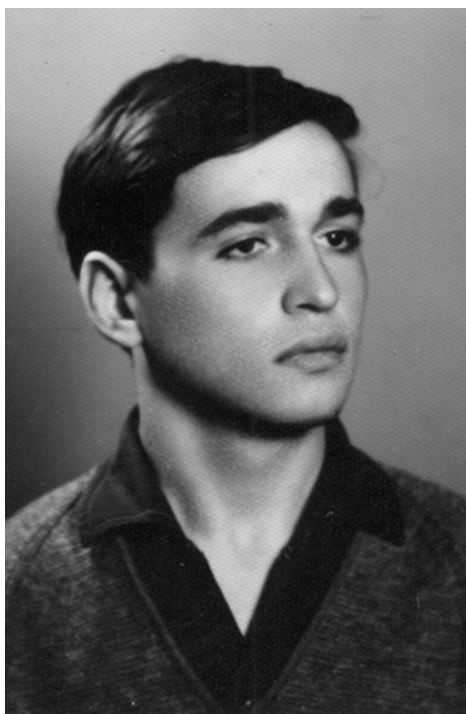
Ali da se još malo zadržimo na *Beštijama*, pre nego što im basista ode u *Kodekse*. Kad je čuo da postoji grupa s tim imenom, bubnjaru Mići Vukašinoviću je baš bilo krivo što nije njegova. U bosanskom žargonu, beštija je baš ono što je on želeo da bude, ovim redosledom: „probisvet, razvratnik, boem“.

4.

Vreme je da u priču uđe Goran Bregović – on je taj basista, i on je *Beštijama* dao ime. Rođen 22. marta 1950 (i on u Sarajevu), bio je četiri i po godine mlađi od Željka i otprilike isto toliko i od drugih iz *Kodeksa*. On će biti prvi u nizu dece vojnih lica koja će napraviti najblistavije karijere jugoslovenskog *rocka*. Za njim su posle došli Bora Đorđević, Džoni Štulić, Bajaga i Milan Mladenović. Možemo da im dodamo i Zdravka Čolića, mada je on sin policajca – ali to je u tim godinama bilo bezmalo isto.

Srećno detinjstvo Zorana Redžića: na fotografiji gore levo sa dedom i starijim bratom Fadilom u Makarskoj, oko 1950. godine.

Ne znam da li je to tada bilo važno, ali danas jeste, pa da kažemo: Goran je dete iz mešovitog braka. Otac Franjo je Hrvat iz sela Sveti Petar Čvrstec kod Križevaca, majka Borka je Srkinja, Hercegovka – kolonistkinja iz okoline Virovitice. Goran je od oca nasledio hladnokrvnost i neuništivo dobro raspoloženje, od majke je uzeo tvrdoglavost u situacijama kad preti da ne bude po njegovom. Franjo je bio meka duša: svirao je violinu i voleo alkohol. Onda je Borka rešila da se razvede zbog tog istog alkohola. Franjo i mlađi sin Predrag otišli su da žive u drugom stanu, Borka je ostala s Goranom u Miloša Obilića 54.* Živeli su u oskudici. Odlazili su kod komšija iznad da gledaju televiziju – jer svoj televizor nisu imali.

Goranovo detinjstvo bilo je nalik na mnoga druga: dobro je crtao, voleo je da se slika sa muslimanskom decom na Bajram i jurca sa društvom iz ulice. Muzika mu nije značila ništa: izbačen je iz drugog razreda niže muzičke, sa sve violinom. Rečeno je za njega da je „lenj i netalentovan“. A on je bio sve drugo samo ne to. Nego, nije ga violina zanimala toliko koliko gitara, koju je spoznao na nekom od izviđačkih logorovanja.

„Prvi put sam stvarno bio fasciniran zvukom gitare na koncertu grupe *Manjifiko* u Sarajevu“, ispričao je u knjizi *Istina o Bijelom dugmetu*. „Ko se sjeća ove grupe znaće da je riječ o 'meksikancima', što meni nije smetalo da s njihovog koncerta izađem ošamućen zvukom, koji mi se – tako mi se činilo – u kosti uvukao.“

To je bilo pred Novu godinu. Mama je videla da mu oči gore od strasti i kupila mu prvu akustičnu gitaru. Tako je, u stvari, sve počelo. Prvim akordima naučili su ga Edo, brat Abdulaha Sidrana, i Bato, ujak Duška Pavlovića koji je posle o njemu napisao knjigu. Za razliku od obavezne, njihova škola nudila je mnoštvo neotkrivenih svetova. Pavlović je nadahnuto zapisao da je Goran satima vežbao хватove, „usplamtelim očima gledajući u prazno, pun obožavanja prema apsolutno svakoj muzici“.

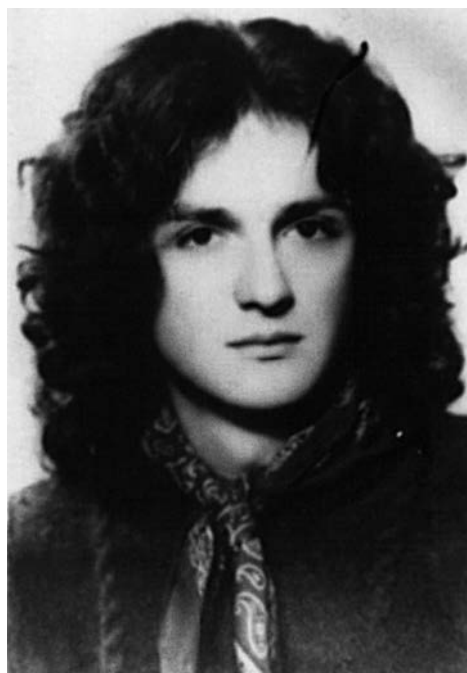
Onda je Bregović bio s nekom curom na jednoj od bezbrojnih sarajevskih igranki i video da je oduševljena bendom na bini. Došao je do fatalnog zaključka da se devojčice radije lepe na muzičare nego na auto-mehaničare. To je bilo negde pri kraju osnovne škole. Odmah je napravio prvi, bezimni bend. Hteo je da upiše srednju likovnu školu, ali je tetka, lekarka, uplašila njegovu majku da je to škola za homoseksualce. U zamenu za puštanje kose, zaključio je sa majkom ugovor da prekine pušenje i otpočne učenje nečeg perspektivnog.

Saobraćajna škola bila je prilika za nova uzbuđenja: zbrisao je sa časa, provozao se starim školskim mercedesom na anlaser, uništio ga i zapečatio karijeru saobraćajnog tehničara. Razbešnjena majka uletela je na igranku njegove grupe *Izohipse* i nasred

* Na snimanju za televizijski serijal „Rockovnik“ Bregović je pričao da njegov otac nikada nije preboleo razvod. „Volio je mamu. Kad je ona umrla, našli su ga kako sjedi pod prozorom sobe u kojoj je umrla.“ Posle razvoda je prestao da pije. Kad je otišao u penziju, vratio se u rodno selo i svirao violinu. Posadio je vinograd i strpljivo čekao prvi rod, a onda se ponovo propio. „Pio je“, rekao je Bregović, „hiljadu litara vina godišnje.“

Goran Bregović kao šestomesečna beba 1950, kod bake u Virovitici 1957. i na fotografiji za ličnu kartu 1972. Otac i majka, Franjo i Borka Bregović, na fotografiji gore levo.

scene podelila solo gitaristi nekoliko vrućih zauški. Posle je Goran prešao na bas, a mama se pokajala i kupila mu pravi-pravcati električni instrument kakav je želeo. Tada je već bio u gimnaziji, imao bend po imenu *Beštije* i sviruckao po periferiji Sarajeva.

Ponekad je išao i dalje: pričao je da je jedno vreme svirao narodnjake u Konjicu, u kafani na autobuskoj stanici. Majka se preudala u Gradac i ostavila mu stan. Bio je bez para, pa je preko dana prodavao novine i pomagao u građevinskim firmama. Uveče je pravio žureve. Neko bi doneo ploče, pilo se mnogo i loše, vodili beskrajni prazni razgovori. Cure su dolazile i odlazile.

Bio je apsolutna atrakcija svoje škole kad je jedne godine pao na popravni iz fizičkog. Sledećeg leta pao je iz matematike, svirao u Dubrovniku i vratio se veće uoči ispita. Jedan jaran po mucu probdeo je čitavu noć da mu pokaže šta je naučio tokom raspusta. Sutradan su svi pali – sem Gorana.

Oko njegovog transfera u *Kodekse* isprela se legenda. Ona kaže da je konkurentski tim *Pro arte* pokušao da ga poništi, čak su dolazili kod njegove mame da je mole da utiče na njega. On nije hteo ni da čuje: njihov otužni soul sa dvojicom duvača bio mu je dosadan. Posle mu je mama godinama prebacivala: „Vidiš, sine, kako su oni lepo uspeli, a ti sa svojim čupavcima samo mlatiš praznu slamu.“ Bebek se seća da je njemu govorila ovako: „Željko, sine, volim što je Goran s tobom, ali još više bih voljela da je s njima.“

5.

Pauci su se raspali kad je Davorin Popović otišao u *Indexe*. Paša je zvao Zoku u Čičak. Onda su zajedno otišli po Miću.

Mića se zvao Milić Vukašinić, bio je Beograđanin među njima, a bio je već sa tri-naest godina lokalna zvezda u Sarajevu, otkad je na svirci *Plavih dijamanata* odsvirao besprekoran solo na bubnju. Rodio se 9. marta 1950. godine u porodici majora Udbe i stanovao u četvorosobnom stanu u Kosovskoj ulici u Beogradu. Ima jedna slika, načinjena u parku ispred Glavne pošte, gde su Mića u kratkim pantalonama i njegov stariji brat Milovan, zvani Vukas. Tata im je bio Crnogorac, iz Andrijevice, lični ljubimac tadašnjeg šefa Udbe Slobodana Penezića Krcuna. Krcun ga je školovao za sudiju, da bi mogao da ga pošalje u Peć da rešava probleme s balistima.

Zato je Mića od pete godine bio Pećanac, s idejom svojih roditelja da kroz dve ili četiri godine ponovo bude Beograđanin – doduše, s jakim kosovskim akcentom. Ali nije ispalo tako. Kad su se problemi u Metohiji sredili, Krcun je zaboravio na Mićinog tatu i najbliže što mu je ponuđeno bio je Mladenovac*. Tata se naljutio jer je hteo da mu deca budu akademski obrazovana. Pozvao je prijatelje u Sarajevu i avgusta 1958.

* U svojoj knjizi *Seksualno nemoralan tip* Mića na strani 66. pogrešno piše da razlog što se porodica nije vratila u Beograd leži u pogibiji ministra Penezića. Penezić je poginuo tek 1964. godine.

godine doveo Miću u Ulicu Sumbula Avde. To je bilo kad se krene od Centra prema Bjelavama.

Onda je Vukas, zaražen muzikom, molio tatu da mu kupi gitaru. Tata je pristao, pa još kupio Mići violinu i upisao ga u muzičku školu. Bila je to teška godina u Mićinom životu, dok nije zauvek izbačen. Još je pritom nešto ružno rekao nastavnici, na rastanku. Možda bi zauvek mrzeo muziku da ga Vukas nije stalno terao da mu drži ritam. To mu se isplatilo: kad je Vukas imao prvu svirku sa svojim bendom, u Domu kulture na Vracama, bubnjar ih je „izradio“ i Mića je otišao da ga zameni. Imao je ovakav komplet: ogroman vatrogasni bubanj za koji je nekako uspeo da nabavi pedalu pa je udarao po

Milić Vukašinović zarobljen u selidbama svog vremena: na slici levo sa starijim bratom Milovanom, zvanim Vukas, u Beogradu 1954, na slici desno u Peći, četiri godine kasnije.

njemu nogom, doboš za koji nije uspeo da nabavi stalak pa ga je držao u krilu i malu činelu koja je bila vezana kanapom, pa je pri svakom udarcu letela na sve strane. Umesto palica imao je drvene vešalice – koje su odmah pukle. Ipak, da bi fascinirao devojke u sali, odsvirao je solo partiju i ispao najveća zvezda svirke. Imao je oko dvanaest godina.

Uvek do kraja egocentričan, začas se posvađao s bratom. Vukas je bio upao u fazu da „pokazuje svoje umijeće na gitari“, što je nerviralo Miću jer te pesme nisu bile „ni za ples, ni za zabavu“, to jest – nisu bile pogodne za muvanje devojaka. A i videlo se, u stvari, ko bi trebalo da bude šef u tom bendu. Edo Bogeljić ga je pozvao u *Plave dijamante* i Mića je otišao.

U grupi su svi bili plavokosi i nosili su šiške, pa su ih sarajevski mangupi prozivali „bitlisima“, a ponekad i tukli – kad ne bi uspeli da ih ošišaju. Na nekoj gitarijadi osvojili

su drugo mesto, a Mića je ispaao zvezda večeri jer je odsvirao solo u pesmi *See You In My Drums* grupe *Shadows* – koji je prethodno temeljno uvežbao na šporetu. Ali priča se da ga je publika iznela na rukama i da je sutradan u *Oslobođenju* izašao naslov: „Buba na rukama obožavalaca“.

Onda su se sukobila dva jaka ega. Bogeljić nije umeo da peva, a nije hteo pevača da pažnja publike ne bi skrenula u drugu stranu. Mada su drugi bendovi već imali pevače, *Plavi dijamanti* su tvrdoglavo ostajali instrumentalni bend. Tad je Mićin otac čuo da se Mića prihvatio bubnja i kratko rekao: „Ode Mića u cigane.“ Za njega je bubnjar bio onaj što na vašarima najavljuje mečku.

Onda se Mića zakačio sa Edom oko neke cure, i to je bio kraj *Plavih dijamanta*. Sve je opet bilo kao nekad: Vukas svira gitaru, a Mića ga prati tako što udara rukama po kuhinjskom stolu. Sve dok jednog dana neko nije zazvonio na vrata. Mićin otac je otvorio. Pred njim su stajali Mahmut Paša Ferović, Zoran Redžić Zoka i Dragan Danilović Gagi. Došli su da Miću zovu u grupu *Čičak*.

Najstariji Vukašinović se okrenuo, ušao u sobu, pokazao palcem prema vratima i rekao: „Traže onog idiota.“

6.

Čičak je parafrazirao „seks, droge i *rock'n'roll*“ u „alkohol, seks i *rock'n'roll*“. Prvi su u Sarajevu ušli u *rock* kao način života. „Prihvatili su nekakav rokerski život pun drugarstva, dvadeset četiri sata dnevno, koji je u to doba bio vrlo čudan“ – seća se Bregović u knjizi *Ništa mudro*. Njihove žurke trajale su po tri dana i o njima se pričalo. Recept je, doduše, bio tačan: piće, muzika, seks. Valjda ih je zato raja najviše volela od svih bendova u Sarajevu. *Indexi* su bili najpoštovaniji bend, ali i sami ponekad ljubomorni na „čičke“, pa su im jednom, na nekoj gitarijadi u Fisu, isključili struju usred svirke – bez obzira na to što je Zoran Fadilov brat.

Možda je Bebek trebalo da peva sa *Čičkom*? Jer, oni su sasvim dostigli njegov ideal. Mahmut Ferović Paša, gitarista, Dragan Danilović Gagi, gitarista, Zoran Redžić Zoka, basista, ili Milić Vukašinović Mića, bubnjar – svaki od njih će reći isto: „Svi smo uživali. I publika, i mi.“ Bendovi obično govore: „mi i publika“.

Bili su spremni na sve. Jednom su *Kodeksi* svirali na Jahorini i napon struje je bio slab, pa su se iznervirali i otišli. S Jahorine su poslali kola po *Čičak*. Kad su došli tamo, struje je sasvim bilo nestalo. Uz nekoliko sveća, Mića je držao ritam da bi raja mogla da pleše, a Paša, Zoka i Gagi su pevali ili skakutali oko Miće kao Indijanci. I svima je bilo dobro. Paša će reći s ponosom: „Ništa nas nije moglo iznenaditi.“

A pevali su „strašno“. Na ono malo snimaka koliko su ostavili može se to samo donekle spoznati jer su pevali loše pesme. Nikad ne možeš dobro pevati lošu pesmu. Ali kad su pevali nešto od *Beach Boysa*, bili su kao oni. Mića kaže da su on i Gagi imali takav falset da su mogli da pevaju i više tonove nego *Beach Boysi*.

Čičak, najveselija sarajevska raja, oko 1968. godine (odozgo nadole): Dragan Danilović Gagi, Ranko Rihtman, Mahmut Paša Ferović, Zoka Redžić i Mića Vukašinić.

S tim se, ipak, nije moglo u budućnost. Bio im je potreban nadaren kompozitor, ali nisu ga imali. Pojačanje u vidu klavijaturiste Ranka Rihtmana nije donelo obrt. Posljednja „diverzija“ koju su izveli bilo je nezvanično obaranje svetskog rekorda u neprekidnom sviranju, 1970. godine. Od 1. januara u šest po podne do 2. januara u osam uveče nisu sišli s bine Doma mladih u Sarajevu.

Paša se te svirke seća ovako: „Tito kad je došo, pa je otvoren Dom mladih (o Danu Republike, 1969. godine – prim. aut.), svakog dana je bila igranka. Tri benda su svirala, od sedam do deset, po sat vremena. Svakog dana, mjesec dana. A finale je bilo doček Nove godine. To je hepening bio, pet dana i pet noći neprekidno. E, mi smo taj prvi dan, kad je Nova godina bila, i sutradan, svirali neprekidno dvadeset šest sati u komadu, i onda su drugi bendovi nastavili. I to je ta priča. Nije to bilo nikavo obaranje svjetskog rekorda. To su novinari izmislili.“

Heroj svirke bio je opet Mića Vukašinić. Sve vreme je sedeo na neudobnom sedištu skinutom s bicikla, a onda je na kraju svirao solo od pola sata jer su svi drugi bili toliko umorni da nisu mogli glasa da puste. Paša i Zoka priznaju: „On je napravio svetski rekord. Nikad nijedan bubnjar nije svirao dvadeset šest sati neprekidno.“ Zoka je dodao i ovu sliku: „Imao je krvave plikove na guzici od sica, a na rukama od palica.“

7.

Sve do leta 1969. Kodeksi su svirali igranke po Sarajevu. Bebek se seća da se među članove benda bila uvukla monotonija. To je uvek najveća opasnost za svaku grupu. Dovedi su Ismetu Dervoz da peva jer je Bebek hteo da se posveti gitari. Tada su dobili neobičnu ponudu da sviraju u striptiz-baru *Splendid* u Dubrovniku.

„Ma, ljudi, šta ćemo mi u baru“, čudio se Brega. „Zna se šta se svira tamo. Jesmo li mi pop grupa, ili nismo?“

„Ćuti i uživaj“, odgovorio mu je Bebek. „Tamo idemo da sviramo zbog love, a bez nje danas ne možeš ni da budeš pop grupa.“

Otišli su u postavi sa Edom Bogeljićem na gitari, Lucianom Paganottom za bubnjevim, Bebekom na ritam gitari, Bregom na bas-gitari i Ismetom Dervoz za mikrofonom. Začas su se odrekli svake želje za sviranjem nekakve „progresivne“ muzike tog vremena. Uvežbali su animir muziku za barove, između ostalog i jedan kazačok. Ispašće da im je to bila najuspelija tačka. „Došao je neki stari heroinist koji je imao zubnu ordinaciju, a pošto je bio bogat, imao je i noćne klubove“, seća se Bregović. Zvao se, dakle, Renato Peccifico i bio je vlasnik noćnog kluba u hotelu *Royal* u Napulju. Pozvao ih je da sviraju kazačok u njegovom klubu. Mislili su da se šali. Ali, kad su se vratili u Sarajevo, tamo su ih čekali ugovori.

Otišli su u Napulj početkom 1970. godine. Postava je bila ista kao ona dubrovačka, ali bez Ismete Dervoz. Nije dolazilo u obzir da je roditelji puste u Italiju sa četvoricom razvratnika. Bila je još nevina.

Dve revolucije na jednom mestu: Goran Bregović i Željko Bebek (kao Kodeksi) sa svojim producentom Đorđem Novkovićem u studiju Radio Sarajeva, oko 1966. godine.

Stepenice za nebo (1) - Kodeksi sa novim basistom: Edo Bogeljić, Goran Bregović, Luciano Paganotto i Željko Bebek u Domu mladih u Sarajevu oko 1967. godine.

„Prvi mjesec samo smo igrali flipere i jeli *toast*“, seća se Bregović. „*Toast* je bio glavna furka. Takvi smo jungferi stigli iz Jugoslavije, a taj jungferluk bio je nepoznat našim tamošnjim vršnjacima. Oni su u osamnaestoj godini razumjeli da im se u tridesetoj neće dogoditi ništa lijepo i da sve što treba da im se dogodi, treba da im se dogodi odmah... od slobodnijeg odnosa prema spolnom pitanju, pa do droge. Mi smo na to stigli kao da su nas padobranom bacili s Urala.“

Bebek je morao da se vrati mikrofону. Hteli su da fasciniraju Italijane, pa su vežbali *Cream* i Hendrixa. Gazda ih je slušao tri večeri, pa ih ljubazno zamolio da se vrate na kazačok iz Dubrovnika. Poslušali su ga i vrlo brzo stekli renome jednog od najboljih animiranih bendova na Kapriju i Iskiji. Do kraja aprila živeli su u hotelu *Royal* i svirali od sedam

Stepenice za nebo (2) - Kodeksi u dubrovačkoj fazi: Goran Bregović, Luciano Paganotto, Željko Bebek, Ismeta Dervoz i Edo Bogeljić 1969. godine.

do dva u najlepšem noćnom klubu u Napulju tog vremena. Onda je Edo Bogeljić rekao da je vreme da se vrati u Sarajevo i nastavi studije arhitekture. Bregović je u tome video prst sudbine. Rešio je da pređe na solo gitaru. Otišao je i kupio crnog *les paula*. Bubnjar Luciano Paganotto se seća da je neko vreme svirao s njima basista Fernando Savino. Kad im je istekao ugovor, dobili su novi angažman u diskoteci *Alampare* na ostrvu Iskija.

Nisu se dobro složili sa Savinom. Brega je pozvao Zoku Redžića. Zoka je shvatio da je Čičak na kraju puta i rešio da prihvati. Paganotto je razumeo da je vreme za „generacijsku smenu“ i vratio se u Sarajevo da završi studije. Posle se zaposlio u „Skenderiji“.

Zoka je zvao Miću Vukašinovića. Mića je raspad Čička doživeo tako da je tih dana rešio da prestane s porocima i postane novi čovek. Kako sad, taman kad je rešio, da ode negde gde već u nazivu mesta smrdi na razvrat i blud? Mada je imao već dvadeset godina, nikada dotad nije putovao sam. Bio je u panici: kako će sam, s pet velikih kofera u kojima je bilo sve što je imao?

Putovao je najpre busom do Bara, pa trajektom do Barija, zatim vozom do Napulja i, najzad, hidrogliserom do Iskije. Tu ga je opet uhvatila panika: šta ako ga ne sačekaju?

Čekali su ga. Bili su pravo buduće *Bijelo dugme* na okupu: Željko Bebek, Goran Bregović, Zoran Redžić i Milić Vukašinović.

8.

Vlasnik kluba u kom su nastupali bio je i vlasnik *pizzerije*, pa su spavali u njegovoj kući i hranili se u njegovom restoranu. Mića, navikao na meso, odmah se snuždio. Kako da se najede od to malo ispečenog testa premazanog nečim što je njemu izgledalo kao „menstruacija“?

Svirali su tri bloka od po sat i po, sa dvaput po četvrt sata pauze između blokova. Samo svetske hitove. Mića je uočio da je Bebek mnogo napredovao. Ne samo da je dobro pevao nego je još bolje komunicirao s publikom. Dobro su svirali, dobro su izgledali. Klub je svake noći bio pun.

Mića ih je sve iznenadio svojim novim Ja. „Nije pušio, nije pio, nije govorio, samo je svirao“, seća se Bregović. Sutradan, prošetali su ga da vidi Iskiju. Iz jedne prodavnice treštao je *Led Zeppelin*. Zastali su i uzbuđeno slušali *Whole Lotta Love*. Onda su se vratili u sobu sa vojničkim krevetima i Mića je odlučio da je to taj trenutak. Iz jednog od pet kofera izvadio je gramofon i ploče. Hteo je da u njihovim glavama izazove onu revoluciju koju je on sam već bio proživeo.

Puštao im je *hard rock* i objašnjavao novu filozofiju svirke. Brega i Zoka su se odmah primili, Bebek nije. Odmah su počeli da rade. Brega je tek bio prešao na gitaru, imao je da skida rifove i sola. Još dve ili tri noći svirali su samo hitove, a onda je Mića procenio da su dovoljno napredovali i da je vreme da promene stav.

U jednom trenutku, na Mićino insistiranje, krenuli su da improvizuju *boogie*. Publika je bila zblanuta, menadžer kluba zbunjen. Bebek se bio ozbiljno naljutio. Obećali su mu da neće više. Sutradan su sve ponovili, samo su sačekali čas kad je u klubu najviše ljudi. Mića je namerno menjao tempo da niko nije ni mogao da pleše. Odmah su dobili otkaz. Brega i Zoka su se smejali, bili su uvek naduvani. To im je bila još jedna tekovina Italije. Bebek je bio besan. Mića je likovao: konačno su postali *rock'n'roll* bend.

Menadžer Silvio našao im je stan i dao im prostor za vežbanje, i oni su sasvim zaronili u novu muziku. Više nisu skidali stvari s ploča nego je Mića smišljao nešto na licu mesta. Bebek nije dolazio na te probe jer je Mića preuzeo mikrofona. Bebek je lako razumeo da je suvišan. Poslao je gitaru i pojačalo u Bari, a onda uveče pošao za njima.

Istim pravcem a suprotnim smerom od onog kojim je došao Mića, Bebek se vratio u Sarajevo. Otišao je da zaradi, a vratio se bez prebijene pare: taksi od stanice do Bulbuline 10 platila je njegova majka.

Priča koju je Bebek ispričao Zoranovom bratu Fadilu i Goranovoj majci Borki nije bila ništa prema onome što će se u Italiji tek događati. Kad nisu kasnile, Sarajlije su uvek bile korak napred: posle nekoliko dana, Brega i Zoka su konačno otkrili LSD, doneli brdo voća i razbijali ga o zidove stana. Zvali su to „tripom Salvadora Dalija“. Izbačeni su po kratkom postupku. Silvio im je potrpio opremu u kombi i poslao ih na trajekt za Napulj.

Našao im je tezgu u restoranu kod nekog mafijaša, na samoj litici. Mafijaš im je rekao: „Hoću da svirate tako tiho da se čujete samo more i vi.“ Tu su svirali nekoliko puta. Dobili su lep stan, u kom su mogli mirno da rade. Čak ih je Silvio poveo da sviraju svadbu u okolini Napulja, samo da zarade nešto. Onda su sledećeg dana zakasnili ceo sat i dobili nogu iz restorana. Seli su za sto da Brega i Zoka smotaju džoint.

Tada su ušli Zoranov brat Fadil, upravnik Doma mladih Tamba i njegov pomoćnik. Fadil je bio „dobro bijesan“ na Zorana. Nije se javljao, nije upisao godinu na fakultetu, niko ne zna da li je uopšte živ, priča se po Sarajevu da su sva trojica odlepili od droge. „Onda je Fadil upitao možemo li da smotamo po jednu“, seća se Bregović. „Kad smo mi izvadili kesu, on je sve pobacao u more i htio je da se tuče.“ Ustao je i zapretio: ako se sami ne vratite, i to odmah, angažovaće policiju da ih sprovede.

Bregina majka Borka čekala ga je u nekom restoranu nedaleko odatle, umorna od puta. „Dobro je“, rekao joj je Fadil, „našao sam ih.“

Mnogo godina kasnije, na snimanju za televizijski serijal „Rockovnik“, Zoka će reći: „Šteta. Mogli smo da uspijemo u Italiji. Siguran sam.“

9.

Kad su se vratili u Sarajevo, nisu se videli mesec dana. Onda su otišli kod Želimira Altarca Čička, koji je birao program u diskoteci *Kaktus* u Domu mladih. Dogovorili su se da tu naprave prvu svirku. Sarajevo je čekalo taj dan: jesu li „prolupali od droge“, kako se pričalo, ili stvarno „ubijaju svirkom“?

„Kako se zovete“, pitao je Čičak, valjalo je izlepiti plakate. Mića reče, kao iz topa: „Mića, Goran i Zoran.“ „Pa, da“, nasmejao se Čičak, „šta ima tu da se palamudi.“

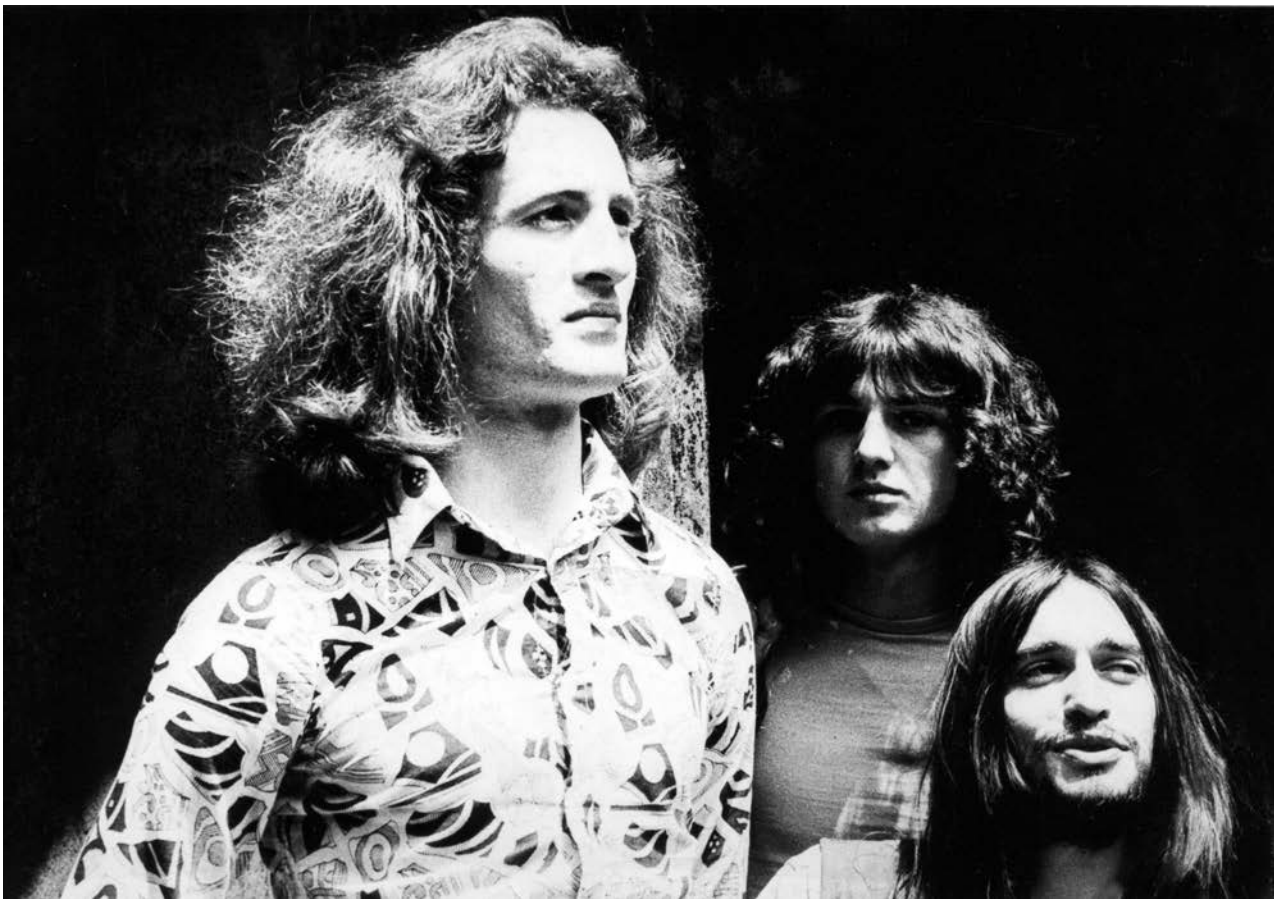
Onda ih je odveo u podrum Doma mladih, da izaberu prostoriju u kojoj će vežbati. Tu su se „napucali“ za svoj prvi i jedini koncert – kome se niko ne seća datuma. Kad je to bilo, krajem 1970, ili početkom 1971. godine?

Čičak misli da je bilo početkom 1971. godine. Publika je ispunila plato ispred Doma mladih još dva sata pre svirke. Oni su se pojavili „picnuti“ i krenuli pravo kroz masu, da ih svi vide.

Brega je počeo uvodni rif *Whole Lotta Love* iz mraka. Posle Mićinog „rafalnog prelaza“ na dobošu, grunuli su sva trojica, uz kompletnu rasvetu. Još kad je Mića počeo

da peva... Mislilo se da samo Robert Plant može da peva tako visoko i svetlo. Publika je bila u potpunom šoku: kao da su pred njima stvarno *Zeppelini!* Onda su prošli kroz *Paranoid*, pa redom: *Cream*, *Hendrix*, *Deep Purple*, *Ten Years After*, *Taste*, *Free*. Bile su ovacije za njima.

U svojoj knjizi *Seksualno nemoralan tip* Mića piše da se u toku svirke drao na Bregu preko bubnjeva. Siroti Brega bio je pokušao da napali publiku da plješće i peva s Mićom

Najvrednije što je ostalo od njih je ova fotografija: Mića, Goran i Zoran u Sarajevu 1971. godine.

neki od velikih refrena, što u Mićinom bendu nije smelo da se radi.* Nisu oni tu da zabavljaju publiku, nego da sviraju. Kad je video da se Bregi to nimalo nije dopalo, ponovio mu je posle koncerta, za svaki slučaj. Rekao je: „Ja sam šef benda.“ I tačka.

* Jednom je iz *Vatrenog poljupca* hteo da istera basistu Šefćeta Hodžu zbog toga.

Pričalo se po Sarajevu posle dugo o tom koncertu. Mića tvrdi da se te večeri desila istorijska prekretnica u sarajevskoj muzici: bend je svirao koncert, a ne igranku. Teško je, doduše, reći u čemu je suštinska razlika između koncerta i igranke – ako sviraš u diskoteci, tuđu muziku. Ali ispunili su Mićinu viziju: bili su koncertni bend, a nisu mogli da sviraju koncerte jer nisu imali svojih pesama. Možeš da sviraš šta hoćeš i kako hoćeš, ali ako nemaš svojih pesama, možeš da sviraš samo igranke, ili da sediš kod kuće.

Od onog entuzijazma iz Italije nije mnogo ostalo. U gradu su ih držali za narkomane, pa je neko rešio da ih sredi – mada niko u to vreme nije ni znao šta uopšte znači reč narkoman. Miću su vukli za kosu, Zoki oteli kaput, a Breginu sobu bombardovali kamenjem. Jedno vreme, dok to nije prošlo, Brega se bio sklonio kod Duška Pavlovića.

U proleće 1971. godine Nikola Borota se dogovorio sa Televizijom da napravi serijal muzičkih emisija. Pozvao je Miću, Gorana i Zorana. Uslov je bio da napišu i snime jednu svoju pesmu. Snimao je Tuna Marković u Studiju 1 Radio Sarajeva. Oni su došli i „spontano“ odsvirali nešto, na šta je Mića otpevao nekakav „spontani tekst“. Pesmu su nazvali *Ja i zvezda sjaj*. Sutradan su snimali video. Bubnjevi su bili postavljeni tačno na ulazu u Narodno pozorište.

Pesma je bila loša. Ispred pozorišta bila se skupila raja da gledaju snimanje. Mića je krio glavu od sramote. To je bila njegova pesma, a bila je tako daleko od onoga što je on želeo da bude. Kraj snimanja dočekao je sa čvrstom odlukom da već sutra proda bubanj, ode u London i počne da gradi novu ličnost.

10.

Uoči Nove 1971. godine Bogeljić i Bebek obnovili su *Kodekse*. Da bi se vratili u raj, rešili su da poprave rekord u neprekidnom sviranju, koji su pre dve godine bili postavili „čičci“. Proveli su trideset dva sata na bini u Domu mladih.

U leto 1971. svirali su u Vrsaru. Svake večeri imali su sve manje publike. Krenuli su na more da zarade, a jedva su pokrili troškove. Trebalo je pisati svoje pesme, ali ko je mario za to. Kako napraviti pesmu koja je bolja od onih sa stranih ploča?

Bebek je postavio ovakav ultimatum: ili će *Kodeksi* zarađivati, ili on više neće raditi s njima.

Nisu smislili ništa. U decembru, Bebek je dobio poziv da se u februaru 1972. javi u JNA, u Pirov. Kada se vrati iz vojske, zaposliće se i bataliće muziku. *Kodeksi* su organizovali oproštajni koncert u Domu mladih i otišli u legendu.

Glava III

JUTRO UOČI BIJELOG DUGMETA

(1971–1973)

Sarajevo je grad u kojem su se desili najgori hibridi jugoslovenske muzike. Ipak, najgori hibrid u Sarajevu bila je grupa *Jutro*.

Kad je Mića otišao u London, Brega je ostao bez grupe i koristio je zatišje da se vrati studijama filozofije. „Bio sam te godine u dilemi da li da idem na Istok“, seća se, „htio sam da odem u Indiju. Onda smo svi bili u tom filmu: nemaš šta s kim da razgovaraš kad se sve zna.“ Ipak, nije otputovao. Sedeo je na fakultetu i davao ispit za ispitom. Bio je dobar student, pa su ga primili u Partiju.

Krajem 1971. godine našli su se Ismet Arnautalić Nuno i Brega. Nuno se bio vratio iz vojske, gde je, kaže, „izgubio godinu dana života“ i zaposlio se u Plesnom orkestru RTV Sarajevo kao gitarista. Kažu da je Nuno tražio Bregu, da „probaju da naprave nešto zajedno“.

Bregi se dopadalo što je Nuno, zahvaljujući bratu Esadu, imao na raspolaganju sve veze i termine ovog sveta. Nuno se dopadalo kako Brega svira gitaru i kakav ima *sound*. „Imao je potpuno drugačiji način snimanja gitare“, seća se Nuno. „Svi gitaristi su stišavali pojačalo, a on ga je maksimalno pojačavao, tako da su snimatelji morali postavljati mikrofone što dalje od zvučnika. Bio je originalan gitarista. Nije bio od onih studijskih muzičara koji čitaju šta im drugi napišu, bio je kompozitor i gitarista koji je znao pomiriti te dvije ličnosti i izbjeći sukob vlastitih ideja. Bio je gitarista koji je poštivao pravilo 'nije važno šta ćeš odsvirati, nego šta nećeš'. Jedino mu nije išlo da povrhn toga postane još i pjevač – što je jako želio.“

Nuno je imao spremno ime: *Jutro*. U početku je izgledalo da bi to mogla da bude supergrupa. Brega je imao da dovede Zoku, pevača i bubnjara još nisu imali.

Zoka je tad bio u „svojoj“ fazi. Nije znao šta bi sa sobom, sve mu je bilo dosadno. To je nerviralo njegovog brata Fadila, pa je napisao pesmu o tome. „Kažeš da su dani tvoji svi uvijek tako prazni, tako dosadni, al’ ne činiš ništa, uvijek istu priču pričaš i ne želiš shvatiti da sâm za sve si kriv.“* Kad je Fadil doneo ploču kući, Zoka je otišao u svoju sobu, preslušao i vratio se kod Fadila. „Je li“, pitao ga je, „ti to meni držiš predavanja?“

Ali uvek mu se sviralo s Bregom. Ostao mu je žal iz Italije. Odmah je rekao da hoće. Sad mu je valjalo pronaći jarana u ritam sekciji. Kad je Mahmut Paša Ferović vrbovao Gordana Matranka za *Jutro*, rekao mu je da će to biti supergrupa koja će svirati nekakav lagani rock na bazi folka, a probijaće se preko festivala, sa šlagerima. Da čovek ne poveruje da je tako nešto moguće.

U to vreme bilo je u modi voditi dvostruki život – obično između šlagera i rocka. Tako su živeli *Korni grupa* i *Pro arte*, pa i *Indexi*, ponekad, pa sve češće, dok dvostruki život nije postao način života. Zašto ne bi tako i *Jutro*.

Dvostruki život ne vodi nikuda. Ne idu zajedno šlageri i rock, ili dečje pesmice i progresivna muzika. Jer, publika ne misli da si i jedno i drugo, nego se zasiti tog dvoličja pa misli da nisi ni jedno ni drugo. A *Jutro* čak nije trebalo da vodi ni dvostruki, nego trostruki život. „Ali, dobro“, reče Goran, „da probamo još i to.“ Da nije bilo ovoga, ne bi bilo ni onoga posle. Ko zna na šta je ovo moglo da izađe. Ili to, ili da se traži mesto profesora filozofije u nekoj srednjoj školi.

2.

Nuno je predložio da pevač bude Zlatko Hodnik, pobednik takmičenja Prvi aplauz za pevače amatere. Hodnik je bio dobar samo za festivale – ili čak ni za to. Kad se danas čuju pesme *Ostajem tebi* – s kojom su išli na Vaš šlager sezone** – i *Sad te vidim* sa prvog singla, čini se kao da je neko gadno pogrešio godinu. Kako je neko 1972. godine mogao da napiše takve bezlične pesme i kako je neko mogao da ih tako bezlično otpeva? To je vreme kad *Indexi* već pevaju *Sve ove godine*, *Sanjam* i *Baladu*, kad konačno izlazi *Plima*, kad Dado Topić piše *Za koji život treba da se rodim*, kad *Korni grupa* objavljuje *Jednu ženu*. A i moda bezličnih pevača bila je nepovratno prošla, Novkovićeви urlatori već su harali i festivalima, i scenama, i diskografijom, i dušama. To je već bilo vreme kad se između ukusa publike i ukusa stručnih žirija stvorio dubok jaz. Publika se bila zasitila pevača distanciranih od emocije i širom je otvorila srce pevačima sa agresivnom i ubedljivom emocijom. Kad je Mišo Kovač prodao ploču *Više se nećeš vratiti* u tiražu od pola miliona, pa onda i *Pro arte* svoju *Lolu* u istom takvom nekom neverovatnom tiražu,

* To je pesma *Krivac si ti*, koju su *Indexi* snimili 1972, na singl ploči za Jugoton. Na B strani je pesma *Sve ove godine*.

** Ovaj nastup ostao je zapamćen po jednoj anegdoti. U času kad je dirigent Esad Arnautalić trebalo da dâ znak za početak izvođenja, iz ozvučenja se začula neobična buka. Tek posle nekoliko trenutaka shvatili su da bubnjaru Matranku od silne treme poigrava noga na papučici bas-bubnja.

kad je Kićo Slabinac imao već nekoliko *zlatnih ploča** – kome je bio potreban pevač kao Hodnik?

To nije moglo da promakne Bregoviću. Ako je htela da uspe, grupi *Jutro* bio je potreban pevač agresivnog glasa. Hteo je da zove Bebeka. Ali kako kad nisu govorili još od Italije? Poslao mu je nepotpisan telegram da sutra u toliko i toliko sati dođe pred zgradu Radio Sarajeva. Bebek je čekao da ga pozovu u vojsku. Bio je januar 1972. godine. Ispred Radija čekao ga je Brega. „Što je bilo, bilo je“, rekao je. „Hajde da radimo nešto.“ „Kada?“, pitao je Bebek. „Odmah“, nasmejao se Brega.

Željko Bebek na terenima oko Pirota, 1972. godine.

Bebek je tad otpevao nekoliko pesama, među njima *Patim, evo, deset dana*. To što je Hodnik pre toga otpevao nije valjalo ništa, Bebek je takođe pevao tanko i neubedljivo. Ipak, bila je ogromna razlika među njima. Hodnik je imao pogrešnu interpretaciju, Bebek je uopšte nije imao. Posle godina i godina pevanja on prvi put nije skidao nečiji glas, to je prvi put bio samo njegov glas i on nije tačno znao šta bi s njim radio. Imao je tremu, nije uopšte prošao pesmu pre studija i nije imao producenta da ga usmeri. Ali, ako bi se opustio i raspevao, to je mogao biti sasvim drugi Bebek. Bregović je znao da ima pevača za budućnost.

* *Zlatna ploča* je trofej koji je dodeljivala diskografska kuća za prodatih sto hiljada kopija jedne singl ploče. Da bi se dobila *zlatna ploča* za album, bilo je potrebno prodati 25.000 kopija.

Dva singla grupe Jutro: *Ostajem tebi – Sad te vidim* (Beograd disk, 1972) i *U subotu, mala – Kad bih bio bijelo dugme* (PGP Radio Kruševca, 1973). Na prvom omotu, sleva nadesno: Nuno Arnautalić, Zoran Redžić, Gordan Matrak i Goran Bregović.

To je bilo za budućnost, ali problem je bio u tadašnjosti. Činilo se, u stvari, da ta grupa nikome ne znači ništa. U februaru, Bebek je otišao u vojsku, u Pirot, i oni su znali da moraju da ga čekaju tu godinu. Brega mu je obećao da će ga čekati. Kakva je to supergrupa koja mora da čeka godinu dana da joj pevač izađe iz vojske – pre nego što je uopšte počela da radi?

Svako razuman pitao bi sad: šta je te ljude uopšte držalo na okupu. Držalo ih je to da je iz svog tog krša moralo da izađe *Bijelo dugme*. To je bilo ono poslednje iskušenje koje je svako morao da ima ako je hteo sve.

Samo što oni to još nisu znali.

3.

Na odsustvu u oktobru, Bebek je otpevao još četiri pesme: *Kad bih bio bijelo dugme*, *U subotu, mala*, *Na vrh brda vrba mrda* i *Hop-cup*. Više je verovao i u grupu i u sebe samog nego prvi put, zato je bolje pevao. Ali i bend je bio bolji nego prošli put. Zvuk iz *Kad bih bio bijelo dugme*, to je već zvuk koji se nazirao.

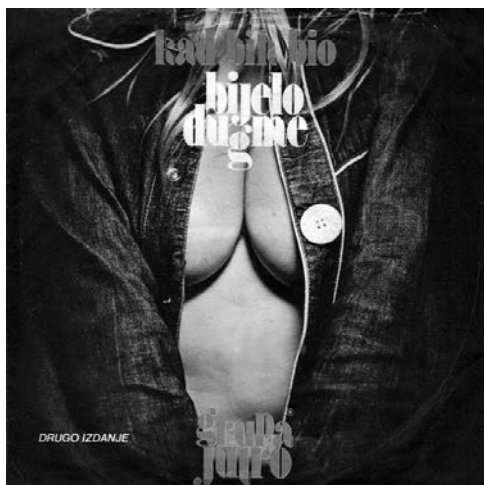
Bebek se vratio u Pirot s nekom potajnom nadom da njegov muzički put možda još nije gotov. Nije se krio po šumama da bi mogao da se raspevava, ali je ramišljao o svom pevanju. U vojsci čovek može mnogo da razmišlja, ako hoće. Ko bi on, u stvari, mogao da bude? Kakva je to interpretacija koja bi od Bebeka vojnika načinila slavnog Bebeka, pevača grupe *Jutro*?

Zoka se vratio studijama matematike, kaže da je za godinu dana dao dve godine fakulteta. Bregović je koristio to vreme da vodi duge razgovore sa Mišom Kulićem,

svojim jaranom sa filozofije. S njima je stalno bio i Dragan S. Stefanović, buduće čudo od dizajnera. Razglabali su teorije rocka i narodne muzike. Tu je negde bio i Nikola Borota, koji se posle prozvao Radovanom. Pričalo se, doduše – na tome čak insistiraju autori knjige *Ništa mudro* – da se do „etna“ kod Bregovića konačno prelomilo pod uticajem Borote, on je već imao uspeha sa svojom kombinacijom popa i folka. Borota je imao i emisiju na TV Sarajevo, i tu je gurao pesme načinjene na temelju tradicije. Nije li to bila dobra prilika da se dođe na televiziju?

Početakom 1973. godine Nuno je pogrešno rasporedio dve pesme na singlu, tako što je svoju pesmu *U subotu, mala* stavio na A, a Breginu *Kad bih bio bijelo dugme* na B stranu. Naprosto je odneo snimke u Produkciju gramofonskih ploča Radio Kruševca i dogovorio se kako je hteo. Pesa *Kad bih bio bijelo dugme* morala je da prođe još jednu transformaciju da bi bila jugoslovenski hit, ali onoj drugoj pesmi nije moglo da pomogne ništa. A tad je bilo mnogo važno koja će pesma otići na A, a koja na B stranu. Dešavalo se da urednik na nekom radiju nikad ni ne sazna šta je na B strani.

Tako se završila saradnja s Nunom. Ostatak ekipe stao je uz Bregu. Nuno insistira da nije bilo nikakve svađe među njima, on je samo „prestao da svira“. Neko vreme vežbali su sa Miodragom Batom Kostićem, koji se taman bio razišao sa *YU grupom*. Bregi je posebno bio zanimljiv singl Batinog bivšeg benda na kom je na jednoj strani bila pesma *U tami disco kluba* (odatile se posle inspirisao kad je pisao stihove za *Kad bih bio bijelo dugme*), a na drugoj Batin stidljiv *etno-rock* pokušaj *Kosovski božuri* – koji su i publika i kritika povoljno ocenile. Saradnja nije potrajala jer dva kompozitora u grupi u kojoj je Brega ne mogu da opstanu zajedno. Ali Brega će posle priznati da je Bata jasno uticao na njega da doradi tehniku sviranja koju je doneo iz Italije.

Dva reizdanja drugog singla grupe *Jutra* s pesmom *Kad bih bio bijelo dugme* na A strani (PGP RTB, 1975).

Ipak, tu je bio kraj puta za Gordana Matraka: bio je završio fakultet i video da *Oslobođenje* traži novinare. Nije mu se čekalo da dođe Bebek. Zamenio ga je, nakratko, Perica Stojanović, koga ćemo posle upoznati u originalnoj postavi *Vatrenog poljupca*. Činilo se da će bolje rešenje biti Vladimir Borovčanin Šento, tek isteran iz grupe *Pro arte* jer se nije složio s tim da Čobi ubuduće ima duplo veći honorar nego on. Bebek je pisao iz Pirota da se slaže.

Doduše, Bebek se vratio brzo posle toga. Dobio je ćerku Silviju i zaposlio se u Savezu zajednica socijalnog osiguranja Bosne i Hercegovine. Svakog dana, od sedam do tri, rešavao je slučajeve osiguranika lečenih u inostranstvu, a onda žurio da stigne na probu, koja je počinjala u pola četiri. Nekoliko meseci živeo je u dilemi da li da se posveti poslu ili grupi, jedno s drugim nije išlo. To je moglo samo još dok su svirali po Sarajevu i Zenici.

Prvi put izvan Sarajeva i Zenice svirali su na koncertu *Pop mašine* kod Hajdučke česme u Beogradu, na Dan mladosti, 1973. godine. Jeste da je padala kiša i da nije bilo mnogo ljudi, ali, eto, to je bila prva Hajdučka česma. Zoran Dašić Daša, koji će godinama kasnije imati grupu *Legende*, došao je zbog *Pop mašine*, a posle pričao po gradu o grupi *Jutro*.

Onda je Šento obećao da će da zainteresuje Jugoton za svoju novu grupu, ali nije uspeo. Kad nije uspeo, mislio je da sve to ne vredi ništa i zapostavio probe. Muvao se po gradu i bavio pivom i devojkama. Nije valjalo to što je poveo Zoku.

Brega je dobio jedan od svojih čuvenih napada besa i posvađao se s obojicom. Sad je morala da se pronade nova ritam sekcija.

4.

Goran Ivandić, koga su svi zvali Ipe, bio je dete Hrvata i Srkinje. Rodio se 10. decembra 1955. u Varešu, ali nije dugo živeo tamo. On, mama, tata, stariji brat Tomislav i mlađa sestra Gordana brzo su prešli u Sarajevo zbog tatine karijere. Jednu godinu, „zbog porodičnih prilika“, proveo je u Beogradu.

Imao je šest godina kad su ga roditelji gurnuli u naručje muzike. Brat je već gospodario tajnama klavira, pa su hteli da uposle i njega. Ipetu – ili Ipu, kako se menja po padežima u Sarajevu – nije mučio strah od nepoznatog, pa se opredelio za violinu iz samo jednog razloga: nije je nikada video. Dobro je podnosio muzičku školu sve do završnog ispita, tad je izgubio živce i odustao.

Po dobrom sarajevskom običaju, u okviru Pionirskog centra „Boško Buha“ u Sarajevu delovala je muzička sekcija: uplatiš šest hiljadarki godišnje i sviraš koliko ti volja. Godine 1970. on i njegovi jarani Goran Bilik i Saša Kocić rešili su da naprave bend i nazovu ga *Crossroads*. Igrali su tura-jazija (pismo-glava) da vide ko će šta svirati. Ipetu je zapao bubanj. Mogao je da svira na tom bubnju u sekciji, ali nije mogao da ga nosi na svirke. Zato su mu roditelji kupili *trowa* bubanj. Pričao je posle da je na tom instrumentu najviše naučio.

Detinjstvo Gorana Ivandića: u Varešu 1956. (gore levo), sa starijim bratom Tomislavom 1958, sa ocem 1958. u Srebrenom i sa sestrom Gordanom u Nišu 1966. godine.

Škola i bend obično ne idu najbolje, pa je Ipe ponavljao drugi razred gimnazije i prešao na vanredno školovanje. U leto 1972. grupa *Mobi Dik* pozvala ga je na letnju gažu u Trpanj. Kada se vratio u Sarajevo, sa iznenađenjem je shvatio da svi znaju za njega. Imao je nekoliko ponuda, a on se opredelio za grupu *Rok*, možda zbog Zlatka Holda, koji je svirao bas, a možda i zbog samog naziva: kad sviraš u grupi *Rok*, sigurno ne sviraš narodnjake. S njima se petljao i Gabor Lendel, ali sve to nije valjalo ništa, to je bilo samo da se održi kontinuitet. Jedno vreme su pokušavali da pronađu svoju muziku, ali nisu istrajali, pa su se vratili tuđim pesmama – kako bi imali letnju gažu na moru.

Nisu uspeali. Ipe je tog leta ostao u Sarajevu i desilo se da su se dva Gorana srela negde u gradu. Bregović je rekao Ivandiću nešto kurtoazno, kao, sviđa mu se njegova svirka u *Roku*, ili tako nešto. To je bio prvi kontakt između njih dvojice.

Onda je Brega otišao kod mame u Gradac. Gradac je blizu Baške Vode, pa je Brega mislio da se viđa s Vladom Pravdićem, on je tamo svirao s *Indexima*. Brega je rešio da su klavijature bolje rešenje od ritam gitare – barem za ono što je on hteo da radi.

5.

Vladimir Pravdić se rodio 6. decembra 1949. godine u Sarajevu. Njegov otac bio je hrvatskog, a majka, nastavnica klavira, ukrajinskog porekla. Nisu ostali zajedno, ali mama se posle nije udavala nego je posvetila život jedincu. Najbolje što je uradila za njega desilo se kad je imao šest godina: rekla mu je da će učiti klavir, milom ili silom. On je razmislio i rešio: milom.

Sve se događalo u kvartu koji Sarajlije zovu Marijin dvor. Podne se merilo po zvonu sa katedrale i tad se ostavljala lopta i odlazilo kući na ručak. Kad je prestao da se buni, Pravdić je bio najbolji đak u školi. U muzičkoj školi bio je isto dobar. Bio je prvi u sekciji mladih tehničara, potom se zapalio za astronomiju. Sve ga je interesovalo i sve je stizao.

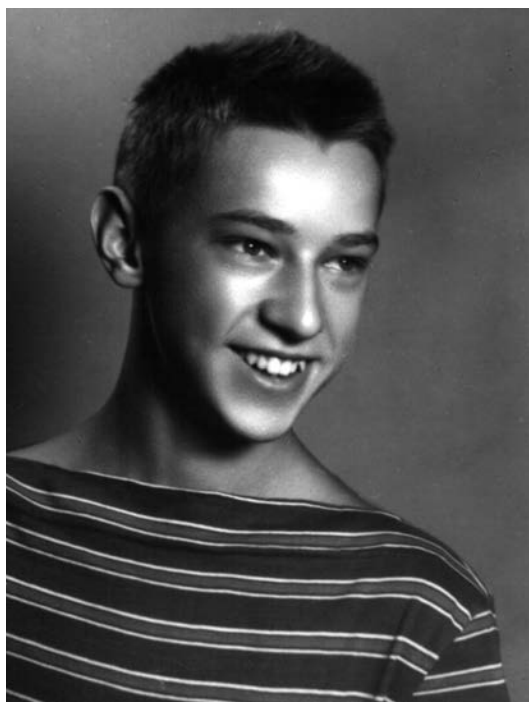
A onda, u drugom razredu gimnazije i trećem razredu srednje muzičke upao je u prvi bend. Bilo je to krajem 1965. godine, a grupa se zvala *Vokinsi*. U jesen 1966, nezadovoljan novom postavom, napustio je i grupu i muziku. Posle gimnazije upisao je fiziku i bavio se astronomijom. Onda je Zlatko Hold poželeo klaviristu za grupu *Kost*, 1968. godine. Pošto klavir nije mogao da se vucara tamo-amo, Vladi je mama kupila orgulje.

Posle je sve išlo brzo. U septembru 1970. Hold ga je povukao u *Ambasadore*, pa je tu svirao još sa Slobodanom Vujovićem Vujom, Laletom Stefanovićem, Krešimirom Vlašićem i Pericom Stojanovićem, a pevao je Zdravko Čolić. S njima je prvi put ušao u studio. Bila je to pesma *Plačem za tvojim usnama*, s kojom su 1971. išli na Vaš šlager sezone. Revijski orkestar RTV Sarajevo bio je potpuno pokrio orgulje, pa se od Vladinog prvencu ne čuje doslovno nijedan ton.

U aprilu 1971. Ranko Rihtman je popustio pod pritiskom roditelja i napustio *Indexe* da bi se bavio fizikom (koju je posle napustio da bi, uprkos protivljenju roditelja, upisao

Klavr milom ili silom: detinjstvo Vlade Pravdića.

Ipe Ivandić s grupom *Moby Dik* u Trpnju 1972. godine.

Jadranko Stanković (na slici dole desno) kao član grupe *Selekcija* Zrinka Tutića (dole levo), 1973. godine.

Muzičku akademiju). Prodao je *hammonda* Pravdiću, a Davor je odmah počeo da priča po kafanama da će *Indexi* svirati s Pravdićem. Vuja nije verovao Vladi da ne zna ništa o tome i naljutio se „što im radi iza leđa“.

Vlado je svirao s *Indexima* tokom 1971, pa naizmenično sa Encom Lesićem tokom 1972. godine. Bio je s njima na turneji po SSSR-u, leta 1972, i slavio desetogodišnjicu na prvom baš velikom koncertu u Sarajevu, 29. oktobra u „Skenderiji“. Prošao je sa *Indexima* i prvu slavu, i prvu veliku lovu, i prva velika studijska iskustva: snimio s njima čak tri i po singla.* I, nagledao se provoda – pošto u njima nije učestvovao. Uvek je odlazio rano na spavanje, nije pio, nije pušio, nije se drogirao. *Rock'n'roll* ne znači nužno duvan, droge i alkohol.

Onda su *Indexi* njemu iza leđa napravili kombinaciju sa grupom *Pro arte* 1973, pa je Novković išao s njima u Bugarsku, a onda je Pravdić opet uskočio za letnju gažu u Baškoj Vodi – jer Novkovićeva žena Ozana nije volela da joj muž odsustvuje od kuće. Brega je letovao kod mame u Gradcu i sedeo kod Vlade u Baškoj Vodi sve dok ovaj uveče ne bi morao na binu. Tu su definisali ulogu klavijatura i radili na novim Breginim pesmama – što će Vladi doneti deo aranžerskih tantijema na prvim pločama *Bijelog dugmeta*. Dogovorili su se da Vlado, kad Davor i Bodo u jesen odu u JNA, pređe za stalno u *Jutro*, i da onda stvarno počnu da rade, i od najgore grupe u Sarajevu postanu najbolja grupa u Jugoslaviji.

6.

Krajem avgusta Ipe je dobio i formalni poziv da pređe u *Jutro*. Nije se obradovao, mada je Bregina priča o teškom *rocku* plus folklor zvučala primamljivo. Ali bio je nekako sentimentalno vezan za svoju prvu ozbiljniju grupu, a i sviralo mu se s Holdom. Promenio je mišljenje kad je *Jutro* preuzelo *dancing* u „Skenderiji“. To je već bila prilika koja se nije smela ispustiti.

Njihova najveća ambicija u to vreme bila je da imaju gažu od „pedeset hiljada“ – to je bila nova zelena novčanica od pet stotina dinara, sa slikom spomenika Tesli. Brega se seća da im je to bio maksimalan domet, jer su *Indexi*, sa sto hiljada dinara, bili nedostižni: „To je bila maksimalna fantazija u koju je čovjek mogao da smjesti svoju karijeru. Misliti o pravljenu neke jugoslavenske karijere bilo je potpuno blesavo, jer u to doba nije bilo nijedne *rock'n'roll* karijere. Nama je, recimo, bila strašna fantazija kako da budemo bolji od *Ambasadora*. Trebalo je da oni sviraju u Zenici, a mi dođemo i zamijenimo ih. Onda svi zvižde jer nas ne poznaju. A onda mi uzmemo da blatimo

* To su singlovi: *Sanjam/Balada* (Jugoton, 1972), *Jedina moja/I tvoje će proći* (Diskoton, 1973), *Samo su ruže znale/Samoćo, ljubavi moja* (Diskoton, snimljen 1973, a objavljen 1974) i dve pesme sa EP-ja *Plima: Povratak Jacka Trbosjeka i ostalog zla* i *Ugasila je plamen* (Jugoton, 1972). Pesma *Plima* snimljena je početkom 1969. godine, a orgulje na snimku svira Đorđe Novković.

Ambasadore, tada je Ismeta Dervoz pevala s njima. Izadem ja i kažem: 'Oni nisu došli zato što je Ismeta dobila menstruaciju, a i da nije, ne bi došli.' To su nam bili dometi.“

Ipe je hteo da dovede Zlatka Holda da bude basista, ali Hold je bio otišao s *Ambasadorima* u SSSR umesto Ivica Vinkovića, pa su svirali sa Vinkovićem sve dok se *Ambasadori* nisu vratili s turneje. S njim su spremili nekoliko pesama i tražili nekoliko sati studija da ih snime. Nuno je intervenisao i tadašnji šef Muzičke produkcije Radio Sarajeva zabranio je snimanje. Vlado je pokušao da učini nešto preko tetka Mace, prijateljice svoje majke, zaposlene u Radiju. Iz nedelje u nedelju tetka Maca je obećavala termine,

Zoka Redžić u studiju Radio Sarajeva 1972. godine.

sve dok je Vlado otvoreno nije upitao zašto ih zavlraču. „Znaš, Vlado, u Sarajevu postoji još jedna grupa *Jutro*“, rekla je. Ali je obećala: „Ako to međusobno raščistite, odmah ćete snimati. Dotle, odlučili smo da ni jednoj ni drugoj grupi ne damo ništa.“

U stvari, druga grupa *Jutro* nije postojala, nego je Nuno bio rešio da zabrani korišćenje imena koje je on sam smislio. Bila je to poštena pogodba: kad osnivač nije više u bendu, neka bend ide dalje s drugim imenom. Bregović nije hteo da popusti i svađao se po Sarajevu gde god je stigao. Kad nije ništa pomoglo, dogovorio se sa Nikolom Borotom da mu grupa snimi dve matrice za Hamdiju Ćustovića (*Kameni cvijet* i *Hop-cup*), a da zauzvrat, u ostatku termina, uradi i dve svoje. Znali su da se producentu Milanu Stuparu mnogo dopada sopstvena sekretarica i da će radije provoditi vreme s njom na drugom spratu nego dole, u režiji.

„Borota je za nas učinio nešto za šta ćemo mu doživotno biti zahvalni: posljednji sat studija koji je bio rezerviran za njega ustupio je nama“, ispričao je Bebek u knjizi *Istina o Bijelom dugmetu*. „Tako smo ilegalno, bez ičije dozvole, snimili matrice za *Top* i *Ove ću noći naći blues*. To nije bilo lako jer je producent Radio Sarajeva Milan Stupar najavio te noći u dva maha dolazak u studio, pa smo na brzinu morali iznositi sve svoje stvari i kriti se po budžacima oko Radija. Nije teško zamisliti koliko smo bili bijesni i nervozni.“

Onda su se *Ambasadori* vratili s turneje i Vinković je nastavio da svira s njima. Ipe je doveo Jadranka Stankovića, s kojim je neko vreme, u odsustvu Holda, svirao u grupi *Rok*.

Činilo se da bi se Jadranko mogao dobro uklopiti. Rođen u Banjaluci 14. decembra 1951. godine, bio je samo malo mlađi od Pravdića i Bregovića. Banjaluka je zavičaj njegove majke, Bošnjakinje (otac je bio Srbijanac, oficir iz Batajnice na službi u Sarajevu). Jadranko pamti da je svaki praznik, mali i veliki raspust provodio u Banjaluci. Tako je jednog dana sreo Zrinka Tutića i ušao u grupu *Selekcija*. S njima je prvi put snimao. Jugoton im je posle izdao singl s pesmama *Stari kovači* i *Magle*. Dobili su i ekskluzivni ugovor. Kad je Jadranko došao u grupu *Jutro*, jednom su čuli *Selekciju* na radiju u kolima, dok su se vraćali iz Bugojna s neke proslave maturske večeri. Brega je tražio od Vlade da zaustavi kola, da bi mogao da čuje.

Ipak, kad je ušao u *Jutro*, Jadrankov entuzijazam počeo je da splašnjava: video je da su bas linije, u stvari, pisane za Zoku: trebalo je da se svira čvrsto, kruto, u četvrtinama, a Jadranko je voleo da svira *funk*. Njegova sestra Đina radila je sa Ipetovim bratom Tomom i Toma je molio Đinu da Jadranko malo „povede računa o Goranu“. Kad su se jednom vraćali iz Zenice, sa novcem od igranke, Ipe ih je molio da mu daju celu sumu da odnese kući i uveri roditelje da je muzika dobra budućnost za njega. Sutradan je vratio novac.

Najvažniji razgovori među njima uvek su se događali u tom autu na povratku iz Zenice. Dragan Stefanović se seća da je jednom išao s njima i da je tad pao dogovor da prestanu da se inate i promene ime. „Znali smo da je Nuno moćniji i da možemo da nastavimo da se bodemo s rogatim, ali da samo gubimo vrijeme“, objasnio je Pravdić. „A nešto nam je govorilo da više nemamo vremena: meni je bilo već dvadeset četiri, Goranu isto tako, Željka je direktor diskretno ispitivao da li misli da se šiša. Bilo je: ili ćemo učiniti nešto krupno, ali odmah, ili ćemo ostaviti muziku i postati službenici.“

Koliko je u tom vremenu uopšte bilo moguće racionalizovati šta je potrebno uraditi da bi se uspelo? Brega tvrdi da nikakva racionalizacija nije moguća: „Kada se gleda sa strane, čini se da postoji neka kalkulacija, a zapravo je nije bilo. Pošto smo bili stari svirači, znali smo da je potrebno imati neku lovnu da bi se grupa održala. To je osnovno za bend. Dakle, nikakve ideje ni ideali – samo je važno da bend ima dovoljno love da se prehrani. I onda smo počeli histerično da sviramo po okolini, samo da bi se grupa očuvala.“

Grupa Jutro u proleće 1973. godine: Vlado Pravdić, Goran Bregović, Zoran Redžić, Vladimir Borovčanin Šento i Željko Bebek.

